

Δύο κριτικές προσεγγίσεις στα ανθρώπινα δικαιώματα

Γιάννης Θεοφύλακτος

Αντίβαρο, Ιανουάριος 2004

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα ανθρώπινα δικαιώματα αναδείχθηκαν κατά τον εικοστό αιώνα ως σημαντικοί παράγοντες του παγκόσμιου πολιτικού γίγνεσθαι τόσο ως διαμορφωτές της πολιτικής σκέψης και των πολιτικών γεγονότων όσο και ως νομική υποστήριξη πολιτικών επιδιώξεων και συμφερόντων. Η Κοινωνία των Εθνών, θεσμικό αντίβαρο της φρίκης του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, προήγαγε τα ανθρώπινα δικαιώματα με έμφαση στα συλλογικά μειονοτικά δικαιώματα^[1]. Ο Ο.Η.Ε., αντίβαρο αυτή τη φορά της θηριωδίας του Β΄ ΠΠ, επικέντρωσε την προσοχή του κατά τις αρχές του δεύτερου ημίσεως του αιώνα^[2] στα ατομικά δικαιώματα. Συγχρόνως, κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, ένα μεγάλο μέρος της αντιπαράθεσης Ηνωμένων Πολιτειών-Σοβιετικής Ένωσης επικεντρώθηκε πάνω στα ανθρώπινα δικαιώματα (στο εξής: «α.δ.»): οι μεν ΗΠΑ θεμελίωσαν τις αρχές της φιλελεύθερης δημοκρατίας πάνω στα ατομικά, αστικά και πολιτικά δικαιώματα, η δε ΕΣΣΔ αυτήν του σοσιαλιστικού καθεστώτος πάνω στα συλλογικά, κοινωνικά και οικονομικά δικαιώματα^[3].

Μεταψυχροπολεμικά, στο τέλος του 20ού και στην αφετηρία του 21^{ου} αιώνα, τα α.δ. φαίνεται πως απέκτησαν τέτοια δυναμική που τείνουν να καταστούν η θεμέλια λίθος της διεθνούς πολιτικής σκηνής και η αυτονόητη βασική αρχή του κυρίαρχου πολιτισμού. Από την επέμβαση στον Περσικό Κόλπο στην αυγή της μεταψυχροπολεμικής εποχής έως και την πρόσφατη επέμβαση κατά της Γιουγκοσλαβίας, οι επεμβαίνουσες δυνάμεις επικαλέστηκαν για τη νομιμοποίηση των πολεμικών τους ενεργειών την παραβίαση των α.δ. από το κράτος κατά του οποίου στρέφονταν. Αλλά και στο οικονομικό επίπεδο, η μεταψυχροπολεμική επέλαση του καπιταλιστικού φιλελευθερισμού, αν δεν βασίστηκε, πάντως πλαισιώθηκε από την θεωρία των α.δ.

Οι διαστάσεις που τα α.δ. έχουν σήμερα προσλάβει, ο τρόπος που έχουν ριζώσει στην ανθρώπινη σκέψη και συμπεριφορά ώστε να καθορίζουν τον ατομικό και τον συλλογικό, δημόσιο ανθρώπινο βίο (ή έστω να προσφέρουν την ανάλογη νομική στήριξη), οι ακραιφνείς οπαδοί τους και ο -ανέφικτος πιθανότατα- στόχος της πλήρους πραγμάτωσής τους επάνω στη γη, θα μπορούσαν κάλλιστα, όσο κι αν ηχεί αυτό παράξενο, να συγκριθούν με το πλαίσιο που περιβάλλει μία θρησκεία. Όταν όμως μία από τις θεμελιώδεις φιλοσοφικές, πολιτικές και νομικές λίθους της διεθνούς πολιτικής ανάγεται σε τέτοιο επίπεδο και αποκτά μια τέτοια δυναμική, θα πρέπει με ιδιαίτερη προσοχή να εξετάσουμε την προέλευση, τη φύση, αλλά και τις τυχόν αρνητικές συνέπειές της, ώστε να ελέγξουμε τις τωρινές και μελλοντικές επιδράσεις της στον ανθρώπινο βίο. Μία κριτική, λοιπόν, προσέγγιση στα α.δ. θα συντελούσε τα μέγιστα στην ομαλή εξέλιξη της δυναμικής τους τάσης, με θετικό αντίκτυπο για όλη την ανθρωπότητα. Άλλωστε, δεν φαίνεται να ξεπεράστηκαν με την έως τώρα συνδρομή τους ούτε τα οικονομικά προβλήματα των μη-αναπτυγμένων χωρών ούτε όμως και τα κοινωνικά-ψυχολογικά του σύγχρονου πολίτη των αναπτυγμένων.

Με το παρόν επιχειρείται να εξεταστούν και να συγκριθούν δύο κριτικές προσεγγίσεις στα α.δ.: η μία προέρχεται από την θεωρητική βάση ενός ανθρώπινου δικαιώματος, του δικαιώματος στην ανάπτυξη και η άλλη από ένα βιβλίο του έλληνα φιλοσόφου Χρήστου Γιανναρά που αφορά το χώρο των α.δ.^[4]

2. ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΩΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ

A. Γενικά (Σύντομο ιστορικό-ορισμός του δικαιώματος στην ανάπτυξη)

Το δικαίωμα στην ανάπτυξη (στο εξής: «δσα») εντάσσεται στην τρίτη γενιά α.δ. [5], μαζί με το δικαίωμα σε ένα υγιές και καθαρό περιβάλλον, το δικαίωμα στην ειρήνη, το δικαίωμα συμμετοχής στα οφέλη από την κοινή κληρονομιά της ανθρωπότητας, το δικαίωμα στην επικοινωνία, το δικαίωμα στην διαφορά και το δικαίωμα στην ανθρωπιστική βοήθεια. Ενώ τα δικαιώματα της πρώτης και της δεύτερης γενιάς χαρακτηρίζονται από ένα βαθμό σύγκρουσης μεταξύ διαφορετικών ομάδων ανθρώπων, αυτά της τρίτης γενιάς [6] θεμελιώθηκαν πάνω στην έννοια της αλληλεγγύης [7] μεταξύ των ανθρώπων, προάγοντας την έννοια της αλληλεξάρτησης των χωρών για την επίλυση των προβλημάτων τους. Με αυτόν τον τρόπο εισήγαγαν ένα ισχυρότερο ηθικό στοιχείο στο διεθνές δίκαιο και συνηγόρησαν για πιο προηγμένους στόχους της ανθρωπίνης κοινωνίας [8].

Ουσιαστικά, το δσα αποτέλεσε την συμπύκνωση της συζήτησης που έγινε κατά τη δεκαετία του 1970 για την καθιέρωση μιας «νέας διεθνούς οικονομικής τάξης πραγμάτων» [9] και την μεταφορά της στο -θεωρούμενο αποτελεσματικότερο- επίπεδο των α.δ. Μετά από μία προεργασία από την Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και το Οικονομικό και το Κοινωνικό Συμβούλιο, το δσα αναγνωρίστηκε από την Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ το Δεκέμβριο του 1986 με μια Διακήρυξη [10], με 146 ψήφους υπέρ, μία κατά (ΗΠΑ) και οκτώ αποχές.

Ωστόσο, τα ισχυρότερα αναπτυγμένα κράτη που θα μπορούσαν να επηρεάσουν ουσιαστικά τη διεθνή κατάσταση και να βοηθήσουν στην ανάπτυξη των αναπτυσσόμενων χωρών (άρθρο 4 παρ.2 της Διακήρυξης) είτε ψήφισαν κατά (ΗΠΑ) είτε απείχαν από την ψηφοφορία (π.χ. η τότε Δυτική Γερμανία, το Ην. Βασίλειο, η Ιαπωνία). Η κατάσταση χειροτέρευσε για την αποτελεσματικότητα του δσα όταν με το ψήφισμα 41/133 τέθηκε το ενδεχόμενο της λήψης άμεσων πρακτικών μέτρων [11] για την ενίσχυση των μη αναπτυγμένων χωρών: σύσσωμα τα δυτικά κράτη (23, συμπεριλαμβανομένης της Ελλάδας) είτε ψήφισαν κατά είτε απείχαν. Τελικά όμως, επιτεύχθηκε ένα πολιτικό consensus στο Παγκόσμιο Συμβούλιο για το δσα του 1990 και έπειτα στην Παγκόσμια Συνδιάσκεψη της Βιέννης για τα α.δ. το 1993. Βέβαια, όσο το consensus για το δσα διευρυνόταν τόσο πλήθαιναν οι επιφυλάξεις που διατύπωναν τα κράτη στα επίμαχα κάθε φορά κείμενα, απαλύνοντας έτσι πολλές -ενοχλητικές για τη Δύση- πτυχές του και στερώντας του πολλή από τη δυναμική του [12].

Το δσα ορίστηκε (άρθρο 1 παρ.1 της Διακήρυξης) ως «ένα αναφαίρετο ανθρωπινό δικαίωμα δυνάμει του οποίου κάθε άνθρωπος και όλοι οι λαοί δικαιούνται να συμμετέχουν, να συνεισφέρουν και να απολαμβάνουν την οικονομική, κοινωνική, πολιτιστική και πολιτική ανάπτυξη, στην οποία όλα τα ανθρώπινα δικαιώματα και οι θεμελιώδεις ελευθερίες μπορούν να πραγματοποιηθούν πλήρως». Με την πρώτη ματιά φαίνεται ότι το δσα δεν αποτελεί παρά μόνο το άθροισμα [13] των επιμέρους δικαιωμάτων των δύο πρώτων γενιών, όμως στόχος του δικαιώματος είναι ακριβώς να υπερβαθούν [14] τα αδιέξοδα που η πρώτη και η δεύτερη γενιά α.δ. δεν μπόρεσε να ξεπεράσει ή και δημιουργήσει.

B. Το αδιέξοδο που κατέδειξε και το κενό που κλήθηκε να αναπληρώσει το δσα

Το 1966 υπογράφηκαν και το 1976 τέθηκαν σε εφαρμογή τα δύο Διεθνή Σύμφωνα α) για τα αστικά-πολιτικά και β) για τα οικονομικά-κοινωνικά-πολιτιστικά δικαιώματα. Από την άλλη μεριά, όμως, ένα πολύ μεγάλο μέρος του ανθρώπινου πληθυσμού, σύμφωνα με τα στοιχεία που κάθε τόσο δημοσιεύονται, συνέχισε να ζει κάτω από άθλιες συνθήκες ζωής και κυριολεκτικά να δυστυχεί: Σύμφωνα με στοιχεία του Αναπτυξιακού Προγράμματος των ΗΕ (UNDP) του 1992, 40.000 παιδιά πεθαίνουν κάθε μέρα από πείνα ή από ασθένειες που θα μπορούσαν να είχαν προληφθεί. Περισσότερο από ένα δισεκατομμύριο άνθρωποι ζουν σε συνθήκες πλήρους ένδειας και άλλο ένα δισεκατομμύριο ζει στα όρια της φτώχειας. Στην κατανομή του Παγκόσμιου Προϊόντος υπάρχει μεγάλη ανισότητα: η διαφορά ανάμεσα στις χώρες που ανήκουν στο πλουσιότερο 20% του πλανήτη με το αντίστοιχο φτωχότερο 20%, από 30 προς 1 που ήταν το 1960 έφτασε το 60 προς 1 το 1989[15] και, όπως φαίνεται από τις ετήσιες Εκθέσεις των ΗΕ για την Ανθρώπινη Ανάπτυξη, ολοένα και διευρύνεται. Όπως χαρακτηριστικά έχει ειπωθεί[16]: «όλοι οι δικτάτορες και όλοι οι κατακτητές σε όλη τη διάρκεια της ιστορίας, όσο ανηλεείς και αν ήταν, δεν κατάφεραν να προκαλέσουν τόση δυστυχία και πόνο όσο η σημερινή ανισότητα μεταξύ των πλουσίων και των φτωχών του κόσμου».

Κύριος υπεύθυνος για την παραπάνω κατάσταση θεωρήθηκε το διεθνές οικονομικό σύστημα. Το εξωτερικό χρέος των αναπτυσσόμενων χωρών 13πλασιάστηκε από το 1970 έως το 1990, με αποτέλεσμα να υποχρεώνει τις χώρες αυτές να μεταφέρουν μέρος του εθνικού τους εισοδήματος (3-6%) στο εξωτερικό (στις πλούσιες χώρες), περικόπτοντας τα έξοδά τους για επενδύσεις στη χώρα τους ή για κοινωνικές παροχές[17]. Οι αναπτυσσόμενες χώρες εισέρχονται στην παγκόσμια αγορά ως ανισότιμοι εταίροι: σε εκείνα τα πεδία της οικονομίας που είναι ανταγωνιστικές (αγροτικά προϊόντα, «στοιχειώδη» προϊόντα, όπως χειροτεχνήματα) αντιμετωπίζουν δυσκολίες εξαιτίας προστατευτικών εμποδίων. Κατά τη δεκαετία του 1980[18] τα πραγματικά επιτόκια ήταν τέσσερις φορές υψηλότερα για τα φτωχά έθνη από ό,τι για τα πλούσια. Σύμφωνα με υπολογισμούς του UN Development Programm, αυτή η δομική ανισότητα στη λειτουργία των διεθνών αγορών κοστίζει στις αναπτυσσόμενες χώρες περίπου δέκα φορές το ποσό που λαμβάνουν ως εξωτερική αναπτυξιακή βοήθεια[19].

Τα δύο Διεθνή Σύμφωνα για τα ανθρώπινα δικαιώματα φάνηκαν ανίσχυρα να αντιμετωπίσουν την παραπάνω κατάσταση, η οποία ισοδυναμούσε με ευρείες, συνεχείς και μαζικές παραβιάσεις των α.δ. εκατοντάδων εκατομμυρίων ανθρώπων, γεγονός που επικρίθηκε από την θεωρητική βάση του δσα. Ειδικότερα, η φύση των α.δ. των δύο πρώτων γενιών θεωρήθηκε μονοδιάστατη[20], στατική και συγκρουσιακή. Η υλιστική της βάση ουσιαστικά ανέχτηκε ή και προώθησε τις αναπτυξιακές στρατηγικές που ακολούθησαν οι αναπτυγμένες χώρες ή οι διεθνείς οικονομικοί οργανισμοί[21]. Αυτές οι πολιτικές επικέντρωσαν την προσοχή τους στην οικονομική αποκλειστικά ανάπτυξη, αναγορεύοντας τους όρους της παραγωγικότητας, του κέρδους και της αύξησης ως τους μόνους σημαντικούς για την ανάπτυξη[22]. Τελικά όμως, αυτές οι πολιτικές προκάλεσαν και προκαλούν την κοινωνική αδικία και παραβίασαν τα ανθρώπινα δικαιώματα[23] μεγάλου μέρους του πληθυσμού των φτωχών χωρών, αλλά και ενός ολοένα αυξανόμενου τμήματος του πληθυσμού των αναπτυγμένων είτε άμεσα είτε έμμεσα μέσω της αποπροσωποποίησης των κοινωνικών σχέσεων, της κατάρρευσης πολλών οικογενειών και, εν τέλει, της κοινωνικής και οικονομικής ζωής[24].

Γ. ΟΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Το δικαίωμα στην ανάπτυξη προσπάθησε, αναδεικνύοντας τις έννοιες του αδιαιρέτου και της αλληλεξάρτησης των α.δ. να προσδώσει στη φύση τους ολικό και αρμονικό χαρακτήρα. Στα πλαίσια αυτά:

α) αναπτύχθηκε η έννοια της «ανθρώπινης ανάπτυξης», η οποία ορίστηκε από το Αναπτυξιακό Πρόγραμμα των ΗΕ ως μια διαδικασία κατά την οποία παρέχονται στους ανθρώπους καλύτερες ευκαιρίες για καλύτερη υγεία, εκπαίδευση, για πιο μακρόχρονη ζωή και για πρόσβαση στους απαραίτητους πόρους για ένα αξιοπρεπές επίπεδο ζωής. Με αυτόν τον τρόπο αυξάνονται και οι εγγυήσεις για τις πολιτικές ελευθερίες και γενικά για τα υπόλοιπα α.δ.[25] ,

β) δόθηκε ιδιαίτερο βάρος στη συμμετοχή[26] του λαού σε όλες τις σφαίρες της κοινωνικής δράσης τόσο ως μέσο για τον τελικό σκοπό της ανάπτυξης όσο και ως αυτόνομος τελικός σκοπός (αυτός δηλ. της συμμετοχής),

γ) τονίστηκε η ανάγκη ιδιαίτερης προστασίας των γυναικών, των αυτόχθονων πληθυσμών και των ιδιαίτερα φτωχών, των οποίων τα α.δ. συνήθως δεν λαμβάνονται καθόλου υπόψη από τις αναπτυξιακές πολιτικές,

δ) αναγνωρίστηκε (άρθρο 4 παρ.2 της Διακήρυξης) η ανάγκη βοηθητικής δράσης και διεθνούς συνεργασίας για την ανάπτυξη των αναπτυσσόμενων χωρών και

ε) θεωρήθηκαν ανυπέβλητα εμπόδια τα περιβαλλοντικά προβλήματα τόσο των αναπτυσσόμενων χωρών, όπου η μακροπρόθεσμη ανάπτυξη απειλείται από την πίεση των άμεσων ανθρώπινων αναγκών, όσο και των αναπτυγμένων, οι οποίες με τα υψηλά επίπεδα παραγωγής και κατανάλωσης[27] οδήγησαν σε ανεπανόρθωτες πιθανότατα βλάβες το περιβάλλον του πλανήτη.

Δ. ΤΟ ΣΗΜΕΡΙΝΟ STATUS ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Το γεγονός ότι ένα τέτοιο ανθρώπινο δικαίωμα που μεριμνούσε για όλες τις πτυχές του ανθρώπινου βίου έφτασε να συγκρούεται ευθέως με το δικαίωμα στο περιβάλλον στα Συνέδρια για το περιβάλλον του Ρίο και του Κιότο[28] και να ταυτίζεται με την οικονομική και μόνο ανάπτυξη και με όλες εκείνες τις πολιτικές[29] που καταδικάστηκαν από την αρχική θεωρητική του βάση πρέπει να θεωρηθεί ασυμβίβαστο προς την αρχική του δυναμική. Το δσα, το οποίο προσπάθησε να αλλάξει όλη τη φύση των α.δ., να υπερβεί τα αδιέξοδά τους και να ανακαινίσει τη θεωρητική τους βάση και το πρακτικό τους αντίκτυπο, φαίνεται πως κατέληξε να είναι ένα μονοδιάστατο δικαίωμα, όπως αυτά των προηγούμενων γενιών, και να μην ενδιαφέρεται π.χ. για τις περιβαλλοντικές συνέπειες ή για την ανάπτυξη άλλων λαών[30]. Πιθανότατα η -πράγματι συγκεχυμένη- θεωρητική του βάση και τα νέα στοιχεία που έθεσε στη συζήτηση των α.δ. δεν ήταν τα κατάλληλα, ώστε να δώσουν λύση στα έως τώρα αδιέξοδα των α.δ. και, κατ' επέκταση, στα προβλήματα ενός μεγάλου μέρους του ανθρώπινου πληθυσμού.

3. Η «ΑΠΑΝΘΡΩΠΙΑ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ»

Μπορούμε να ανιχνεύσουμε στο βιβλίο του καθηγητή Γιανναρά[31] μια συλλογιστική που σε αρκετά σημεία της μπορεί να παρομοιαστεί με την αρχική θεωρητική βάση του δσα. Καταρχάς, ο συγγραφέας -παρόλη την σκληρή κριτική που ασκεί στα α.δ.- αναγνωρίζει τη θετική συμβολή τους[32], θεωρεί όμως απαραίτητη την υπέρβασή τους[33], εφόσον διαπιστώνει τα αδιέξοδα στα οποία έχει οδηγηθεί η ίδια η κοινωνία που γέννησε τα α.δ.

Διαπιστώνεται λοιπόν, όπως και από τους θεωρητικούς του δικαιώματος στην ανάπτυξη[34], η θεοποίηση των οικονομικών προτεραιοτήτων, οι οποίες καταδυναστεύουν την πολιτική ζωή και απονεκρώνουν τις λειτουργίες της, υπονομεύοντας τελικά τους στόχους των α.δ., αν και φαινομενικά δεν τους αμφισβητούν[35]. Παράλληλα καταδεικνύεται η σταδιακή κατάρρευση ή και το τέλος «καίριων μορφών της νεωτερικότητας»: το τέλος των ιδεολογιών, το τέλος του αστικού κράτους και η κατάρρευση της πολιτικής, χωρίς από την άλλη πλευρά να κυοφορείται καμία ουσιαστική αντιπρόταση[36]. Στον πυρήνα της όλης παθολογίας βρίσκεται η «ανθρωπολογική αλλοίωση», στην οποία οδήγησε ο έντονος ατομοκεντρισμός των α.δ.[37]. Στην ουσία, μπορούμε να μιλάμε για παράχρηση της λογικής των α.δ., η οποία καθιστά ανενεργή και ακίνδυνα για το σύστημα τα θετικά της σημεία[38].

Η λογική των α.δ. χρεώνεται, σύμφωνα με τον συγγραφέα, ένα μεγάλο μέρος της παραπάνω κρίσης. Καταρχήν, προϋποθέτει την εκδοχή του ανθρώπου ως αδιαφοροποίητου ατόμου και καταλήγει στην αποπρωσοποίηση του[39], διότι για να λειτουργήσει καλύτερα η μηχανή της απονομής δικαιωμάτων από το κράτος, προϋποτίθεται μια διαδικασία κατά την οποία οι πολίτες θα καταστούν ομοιόμορφα άτομα. Έπειτα, πέραν του ότι προάγει την εξατομίκευση[40] του ανθρώπου, εξυψώνει ως την πιο ουσιαστική τη νομική επιδίωξη, την εκνομίκευση οποιουδήποτε κοινωνικού ή και ατομικού στόχου[41]. Με αυτόν τον τρόπο, όμως, το ανθρώπινο υποκείμενο σταδιακά αποστερείται της «δυναμικά ενεργούμενης υπαρκτικής του ετερότητας» και παύει να λειτουργεί ως πρόσωπο μιας κοινότητας σχέσεων.

Παρατηρώντας τις προτάσεις του συγγραφέα -ο οποίος βέβαια ασχολείται με το προσωπικό και το διαπροσωπικό πεδίο ανάλυσης- διαπιστώνουμε ότι δεν κινούνται σε διαφορετικό επίπεδο από την θεωρία του δσα -η οποία εστιάζεται στο κοινωνικό και το διακρατικό. Στην «απανθρωπία του δικαιώματος» όμως, φαίνεται να διατυπώνεται με σαφήνεια η λογική που άρρητα υφέρπει στο δσα και να οδηγούμαστε στην αφετηρία του προβλήματος, ώστε να μην ταλανιζόμαστε από παλινδρομήσεις ανολοκλήρωτων προτάσεων. Οι «σχέσεις κοινωνίας»[42] και η «προσωπική ετερότητα» των υποκειμένων προτείνεται να αντικαταστήσουν τον ατομοκεντρικό χαρακτήρα του δικαιώματος και τον πρόσωπο και αδιαφοροποίητο χαρακτήρα των υποκειμένων δικαίου[43]. Η σχέση, η κοινωνία, η αυτοπαράδοση και αυτοπροσφορά, τελικά η αγάπη[44] προκρίνονται από τον συγγραφέα ως τα στοιχεία πάνω στα οποία θα επαναθεμελιωθεί η λογική των α.δ. με υγιή τρόπο.

Θα ήταν ενδιαφέρον να προσπαθούσαμε έστω και σχηματικά να μεταφέρουμε τις προτάσεις του συγγραφέα από το διαπροσωπικό στο διακρατικό επίπεδο[45]. Πραγματικά, οι προτάσεις του συγγραφέα:

α) η «κοινωνιοκεντρική λογική» των α.δ. να αντικαταστήσει την ατομοκεντρική και να ανακόψει την «τάση...αλλοίωσης της διαπροσωπικής σχέσης σε μονομερή εξάρτηση, υποτέλεια, εξαναγκασμό»,

β) ο σεβασμός των α.δ. να οδηγήσει στην συνειδητοποίηση εκείνης της ισοτιμίας (μεταξύ των ανθρώπων) που είναι αναγκαία συνθήκη πραγματοποίησης σχέσεων κοινωνίας και

γ) το άτομο να υπερβεί τελικά την δικαιωματική του κατοχύρωση για χάρη της σχέσης με τον συνάνθρωπο[46], μπορούν να μεταφερθούν στο διακρατικό επίπεδο με τον ακόλουθο τρόπο:

α) να σταματήσει ο οικονομικός ιμπεριαλισμός του αναπτυγμένου κόσμου και η νέο-αποικιακή εκμετάλλευση και υποτέλεια του αναπτυσσόμενου,

β) όλα τα έθνη και οι λαοί του κόσμου (και οι φτωχότεροι) πρέπει να αντιμετωπίζονται ως ισότιμοι εταίροι, ώστε να μην οδηγούνται με μαθηματική ακρίβεια στην χρεωκοπία[47] και

γ) να καταφέρει τελικά ο αναπτυσσόμενος κόσμος να υπερβεί τα όποια προνόμιά του για χάρη της σχέσης του με τον αναπτυσσόμενο, γεγονός που μεσοπρόθεσμα θα συντείνει στο να αποφευχθούν οι κίνδυνοι που προέρχονται από την μαζική μετανάστευση, καθώς και από πιθανές ταραχές στα φτωχότερα έθνη εξαιτίας της αυξανόμενης δυσαρέσκειας των πληθυσμών τους και μακροπρόθεσμα θα βοηθήσει τη Δύση να αντιστρέψει την εσωτερική της φθορά[48] που πιθανότατα να οδηγήσει στο τέλος της[49].

Ο συγγραφέας, λοιπόν, δεν αρνείται τα ανθρώπινα δικαιώματα ούτε προτείνει να επανέλθουν όλες οι εξουσίες στο κράτος-δυνάστη. Απλώς διαπιστώνει τα αδιέξοδα στα οποία έχει περιέλθει η λογική τους, την «απανθρωπία» τους, και διεισδύει στον πυρήνα τους ώστε να αντιληφτεί τα αίτια του αδιεξόδου και να προτείνει τον τρόπο «εξανθρωπισμού» τους. Την ίδια συλλογιστική ακολούθησε και το δσα, περιήλθε όμως σε τέλμα, διότι τελικά υπερκεράστηκε από τις τρέχουσες οικονομικές πολιτικές και υιοθέτησε την ίδια «χρησιμοθηρική λογική που παρήγαγε την απανθρωπία»[50].

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Δεν χρειάζεται να αναφερθούμε σε παραδείγματα της διεθνούς πολιτικής πρακτικής για να δείξουμε πως είναι επιλεκτική η επίκληση των α.δ. και πως ουσιαστικά εντάσσεται στο παιχνίδι της πολιτικής[51]. Η παγκόσμια αναγνώρισή τους απλώς αποτελεί το κοινό πεδίο μάχης πάνω στο οποίο κάθε πλευρά αγωνίζεται για την επικράτηση της δικής της ερμηνείας[52]. Αυτή η απόσταση και πολλές φορές αντίθεση θεωρίας και πράξης αφενός μεν φανερώνει ένα ακόμη παθολογικό σύμπτωμα του σύγχρονου πολιτισμού, αφετέρου δε μας καλεί να αναζητήσουμε τρόπους διεξόδου παρόμοιους με αυτούς που πρότεινε η αρχική θεωρητική βάση του δικαιώματος στην ανάπτυξη και ο συγγραφέας της «απανθρωπίας του δικαιώματος».

Δεν μπορεί, βέβαια, να αμφισβητηθεί ότι η θέσπιση των α.δ.[53] στα δυτικά κράτη ήταν αποτέλεσμα και κατάκτηση των αιματηρών αγώνων των λαών της Δύσης. Θα πρέπει όμως να αναλογιστούμε μήπως ένας σημαντικός παράγοντας που συντέλεσε στο να παραχωρήσουν οι κυρίαρχες τάξεις των ισχυρών, δυτικών κρατών τα α.δ. της πρώτης και έπειτα της δεύτερης γενιάς στις πλατιές λαϊκές τους μάζες ήταν η ραγδαία αύξηση της υλικής τους ευμάρειας, η οποία όσο στηρίχτηκε στην τεχνολογική έκρηξη, άλλο τόσο βασίστηκε στην εκμετάλλευση του αναπτυσσόμενου κόσμου γενικά και των αποικιών τους ειδικότερα[54]. Θα πρέπει δηλαδή να αναρωτηθούμε μήπως τα δυτικά κράτη δεν θα αναγνώριζαν ποτέ τα α.δ. στους λαούς τους αν δεν μετατόπιζαν το βάρος της δικής τους ανάπτυξης από τους δικούς τους λαούς, στους λαούς του Τρίτου Κόσμου[55]. Εκεί βιώνεται σήμερα το δράμα της ανθρωπότητας, όπως γίνεται φανερό και από τα στοιχεία που κάθε τόσο έρχονται στο φως της δημοσιότητας.

Τα -άλυτα από την έως τώρα εφαρμογή των α.δ.- παραπάνω αδιέξοδα αποπειράθηκε να αντιμετωπίσει τόσο η θεωρητική βάση του δσα όσο και ο συγγραφέας της «απανθρωπίας του δικαιώματος». Το δσα, τελικά, πρότεινε την αναγνώριση των «κοινωνικών και οικονομικών δικαιωμάτων» του αναπτυσσόμενου κόσμου στη διεθνή σκηνή, σα να ήταν ο αναπτυσσόμενος κόσμος η «εργατική τάξη» του «παγκόσμιου κράτους» και ο αναπτυσσόμενος η κυρίαρχη «αστική τάξη»[56]. Κάτι τέτοιο όμως δεν κατέστη δυνατό και για το λόγο ότι απουσίαζε η υποκειμενική πολιτική βούληση της Δύσης και διότι αντικειμενικά δεν υπήρχε ο απαραίτητος «Τρίτος Κόσμος» για τον Τρίτο Κόσμο, δεν υπήρχε δηλ. άλλη περιοχή του πλανήτη, στην εκμετάλλευση της οποίας να στηριχτεί η ανάπτυξη του Τρίτου Κόσμου[57]. Αντίθετα, ο συγγραφέας της «απανθρωπίας του δικαιώματος» δεν παρεκκλίνει σε υλικές ερμηνείες, αλλά εμμένοντας στην «κοινωνιοκεντρική προοπτική» των α.δ. προσδίδει σε αυτά τη βάση που φαίνεται απαραίτητη ώστε να υπερβθούν τα σημερινά αδιέξοδα., θυμίζοντας με αυτόν τον τρόπο την αρχική κατεύθυνση και δυναμική του δσα.

Φαίνεται, λοιπόν, ότι η υπέρβαση των αδιεξόδων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων πρώτης και δεύτερης γενιάς (αστικά-πολιτικά, οικονομικά-κοινωνικά-πολιτιστικά) και η επίτευξη των υψηλών στόχων της τρίτης γενιάς[58] δεν μπορούν να πραγματοποιηθούν μέσω της λογικής της εκνομίκευσης[59] και της εξατομίκευσης, αλλά μέσω μιας «άλλης» λογικής που φαντάζει διαφορετική και έξω από αυτήν των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του δυτικού νομικού συστήματος.

Γιάννης Θεοφύλακτος

Μεταπτυχιακό Δίπλωμα Ειδίκευσης

Τομέα Διεθνών Σπουδών, Τμήμα Νομικής, Α.Π.Θ.

υπ. διδάκτωρ (με θέμα «το δσα ως α.δ.»)

Δικηγόρος Κοζάνης

Δημοκρατίας 42, 50100 Κοζάνη, τηλ. 2461023408.

---

[1] Τα οποία, όμως, έδωσαν την αφορμή του Β΄ ΠΠ, διότι ο Χίτλερ βασίστηκε στην ύπαρξη γερμανικών μειονοτήτων στις γειτονικές της Γερμανίας χώρες για να θεμελιώσει την θεωρία του «ζωτικού χώρου» («Lebensraum”).

[2] Tracy Higgins (στο άρθρο της: “Regarding rights: an essay honoring the fiftieth anniversary of the Universal Declaration of Human Rights”, Columbia Human Rights Law Review, vol. 30, No. 2, Spring 1999, σελ. 225-249) όπου αναφέρει χαρακτηριστικά στη σελ. 225: “The half-century since the drafting of the Universal Declaration of Human Rights has been famously heralded as the “Age of Rights”...”

[3] Rein Muellerson: «Human Rights Diplomacy», London and New York , 1997, Routledge, p. 225. Το τέταρτο κεφάλαιο τιτλοφορείται: «Some lessons of Cold War human rights diplomacy”, σελ. 102-118.

[4] «Η απανθρωπία του δικαιώματος», εκδόσεις Δόμος, Αθήνα 1998.

[5] Στην πρώτη ανήκουν τα αστικά-πολιτικά δικαιώματα και στην δεύτερη τα κοινωνικά-οικονομικά-πολιτιστικά δικαιώματα (διάκριση που έχει πολλούς επικριτές, θα την υιοθετήσουμε όμως, ώστε να φανεί καθαρότερα η κριτική στάση του δσα απέναντι στα προγενέστερα α.δ.).

[6] Θεμελιωτής αυτής της γενιάς α.δ. υπήρξε ο Karel Vasak, διευθυντής τότε του Τμήματος Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και Ειρήνης της UNESCO. Βλ. Karel Vasak: “A Thirty Year Struggle: The Sustained Effort to give force of Law to the Universal Declaration of Human Rights”, UNESCO Courier, November 1977, p. 29.

[7] Philip Alston: “A Third Generation of Solidarity Rights: Progressive Development or Obfuscation of International Human Rights Law?”, Netherlands International Law Review, XXXIX, 1982, σελ. 307-322.

[8] Roland Rich: “The Right to Development as an emerging Human Right”, 23 Virginia Journal of International Law (1983), σελ. 322-323.

[9] Βλ. π.χ. το ψήφισμα 3201 της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ (1/5/1974) με το οποίο υιοθετήθηκε χωρίς αντίρρηση η «Διακήρυξη για την εγκαθίδρυση μιας νέας διεθνούς οικονομικής τάξης πραγμάτων».

[10] Με το ψήφισμα 41/128. Η Διακήρυξη θεωρείται στην πρακτική των Ηνωμένων Εθνών «αν και κατώτερη στην ιεραρχία από ό,τι ο Χάρτης, ως ένα επίσημο νομικό έγγραφο, στο οποίο γίνεται προσφυγή μόνο σε πολύ σπάνιες περιπτώσεις, σχετιζόμενες με θέματα ύψιστης και διαρκούς σπουδαιότητας όπου αναμένεται η μεγαλύτερη κατά το δυνατόν συναίνεση». Βλ. Philip Alston: “Development and the rule of law: prevention versus cure as a human rights strategy”, στο “Development, Human Rights and the Rule of Law”, Report of a Conference held in the Hague on 27 April-1 May 1981, convened by the International Commission of Jurists, Pergamon Press, 1981, σελ. 99, όπου παραπέμπει στο «United Nations Action in the Field of Human Rights” (New York, UN 1980).

[11] Όπως η αύξηση της βοήθειας προς τις αναπτυσσόμενες χώρες, η δημιουργία ενός παγκόσμιου αποθέματος τροφίμων, η διάλυση του χρέους των μη-αναπτυγμένων, η εξαφάνιση των φραγμών στο διεθνές εμπόριο και η προώθηση της νομισματικής σταθερότητας και της επιστημονικής-τεχνολογικής συνεργασίας αναπτυγμένων και αναπτυσσόμενων χωρών.

[12] Παρά τις όποιες θετικές εξελίξεις, το δσα παραμένει “soft law”, δηλ. όχι ακόμη θετικό δίκαιο με την αυστηρά νομική του όρου έννοια.

[13] Επιχείρημα που κατά κόρον χρησιμοποίησαν οι επικριτές του δσα. Βλ. Philip Alston, ό.π. σημ. 10, σελ. 104 και Roland Rich, ό.π. σημ. 8, σελ. 325. Πάντως είναι φανερό από τον ορισμό ότι το δσα αναγνωρίζει τη θετική συμβολή των δύο πρώτων γενιών των α.δ.

[14] Η διαφορετικότητα του δσα γίνεται αρχικά διακριτή, εάν εξεταστεί ο ρόλος που καλείται να διαδραματίσει η «συμμετοχή» στη διαδικασία της ανάπτυξης και το γεγονός ότι το δσα αποτελεί και ατομικό και συλλογικό δικαίωμα, εφόσον ρητά αναγνωρίζονται ως υποκείμενά του και το άτομο και «οι λαοί». Βλ. E/CN/4/1996/24, “Question of the realization of the RtD”, Report of the Working Group on the RtD p. 15, 17.

[15] Αν λάβουμε υπόψη και τις εθνικές (εσωτερικές) ανισότητες, η αναλογία γίνεται 150 προς 1.

[16] Από τον Philip Alston στο «Development, Human Rights and the Rule of Law”, ό.π. σημ. 10, σελ. 18-19.

[17] E/CN/4/1996, ό.π. σημ.14, σελ. 24. A/CONF.157/PC/60/Add.3: Report of the Secretary General, 1993, σελ. 13.

[18] Η οποία θεωρήθηκε ως η χαμένη δεκαετία για την ανάπτυξη, εφόσον, μολονότι η ανάπτυξη του παγκόσμιου εισοδήματος ήταν κατά μέσο όρο υψηλότερη από ό,τι κατά την προηγούμενη δεκαετία, η διανομή του ήταν τέτοια που οδήγησε στην εξαθλίωση εκατομμυρίων ανθρώπων.

[19] A/CONF.157/PC/60/Add.3: Report of the Secretary General, 1993, σελ. 12-13.

[20] Εφόσον τα περισσότερα α.δ. είναι ατομικά, ενώ τα συλλογικά δεν έδωσαν διαφορετική χροιά ή κατευθύνσεις στις ακολουθούμενες πολιτικές.

[21] Όπως το ΔΝΤ και η Παγκόσμια Τράπεζα. Neelan Tiruchelvam: “Development and the protection of Human Rights”, στο A/CONF.157/PC/Add.1, σελ. 37.

[22] E/CN.4/1992/10: Question of the realization of the RtD. Report of the Secretary General on the effective implementation of the Declaration on the RtD, σελ. 4. Είναι επίμονη και χαρακτηριστική η διάκριση που κάνει το δσα μεταξύ της (οικονομικής) αύξησης («growth») και της πιο ολοκληρωμένης ανάπτυξης («development»).

[23] Neelan Tiruchelvam, ό.π. σημ.21, σελ.37: “...μια από τις πιο κυνικές προτάσεις στην πολιτική είναι ότι «δεν μπορείς να κάνεις ομελέτα χωρίς να σπάσεις αβγά». Στο πεδίο της οικονομικής ανάπτυξης σημαίνει ότι δεν γίνεται να δημιουργήσεις τα οφέλη της ανάπτυξης χωρίς να παραβιάσεις, τουλάχιστο προσωρινά, τα α.δ. ενός μεγάλου αριθμού πολιτών.

[24] E/CN.3/1990/9/Rev.1: Question of the realization of the RtD, Global Consultation on the RtD as a Human Right, σελ.44.

[25] E/CN.4/1992/10, ό.π. σημ.22, σελ. 5. Το αντίστοιχο αναπτυξιακό μοντέλο προτείνεται από τη μία να περιλαμβάνει δημόσιες επενδύσεις στην τροφή, την εκπαίδευση και τη στέγη και από την άλλη τα κίνητρα που θα δίνει στις ιδιωτικές επιχειρήσεις να μη συνεπάγονται την άμεση χειροτέρευση των συνθηκών ζωής των φτωχότερων τμημάτων.

[26] E/CN.4/1996, ό.π. σημ.14, σελ. 15.

[27] Ibid, σελ. 25.

[28] Ρούλης Κοκελίδης: «Από το Ρίο στο Κιότο», εφημ. «ΤΑ ΝΕΑ», 18/12/1997.

[29] Andre Frankovits: “The Right Way to Development”, στο “Symposium Papers-A Human Rights Approach to Development”, Human Rights Council of Australia (<http://hrea/alston.htm>), όπου αναφέρεται ότι κατά τη σημερινή περίοδο τα Διεθνή Οικονομικά Όργανα αρχίζουν να αντιμετωπίζουν τις συνέπειες των δικών τους πολιτικών (γεγονός που ιδιαίτερα μετά την οικονομική κρίση του 1998 γίνεται αποδεκτό και από τους περισσότερους πολιτικούς και οικονομικούς αναλυτές: ενδεικτικά βλ. άρθρα των H. Kissinger, Milton Friedman, John Kenneth Galbraith και Paul Kennedy, στα “Los Angeles Times”, “The Times”, “The New York Times” και “The Independent” αντίστοιχα, τα οποία αναδημοσιεύτηκαν από την εφημ. “ΤΑ ΝΕΑ” στις 6/10, 13/10, 14/10, και 30/11/1998 αντίστοιχα).

[30] Robert McCorquodate with Richard Fairbrother: “Globalization and Human Rights”, στο Human Rights Quarterly 21 (1999), σελ. 749: «...for example, the right to development is now partly defined on the notion that “development” means industrialization, westernization and economic growth”.

[31] Για οποιαδήποτε παρερμηνεία των απόψεων του συγγραφέα ευθύνεται αποκλειστικά ο υπογράφων. Πάντως, δεν θα επιχειρηθεί παρουσίαση του βιβλίου, παρά μόνο θα σταθούμε στη συλλογιστική του που τέμνεται με την θεωρία του δσα (επισημαίνεται ότι ο συγγραφέας δεν ασχολείται καθόλου με τα α.δ. τρίτης γενιάς) και δεν θα σταθούμε σε ζητήματα φιλοσοφικά, θρησκευτικά και ιστορικά που θίγει ο συγγραφέας.

[32] «Η απανθρωπία του δικαιώματος», ό.π., σελ. 72-73: «Τα θετικά επιτεύγματα αυτού του χρησιμοθηρικού ρεαλισμού αναγνωρίζονται καθολικά...η καθολίκευση της ατομικής εξουσίας του δικαιώματος είναι μια εντυπωσιακή σε αποτελεσματική χρησιμότητα κατάκτηση της νεωτερικότητας. Θα μπορούσε και ευρύτερα να θεωρηθεί ως επίτευγμα με πανανθρώπινες συνέπειες...είναι πια αδύνατο να φιλοσοφούμε για την πολιτική όπως πριν από τη νεωτερικότητα, ερήμην των θετικών επιτευγμάτων της».

[33] «Αν -υποθετικά- γινόταν να υπερβαθούν...οι προκαθορισμοί...της νεωτερικής λογικής των ατομικών δικαιωμάτων, θα μπορούσε να λειτουργήσει αυτή η λογική ως εγγύηση ελευθερίας του ανθρώπου από την αλλοτρίωση;», σελ.184. Παρακάτω, στη σελ.186: «Η δυναμική της ατομικής αυθυπέμβασης...είναι εναργέστερα συνειδητή όταν αυτό που

υπερβαίνεται έχει συγκεκριμένο «φυσικό»-νομικό καθορισμό και οριοθέτηση» (δηλ. τα α.δ.)...Επίσης: «Να κατανοηθεί η προστασία των ατομικών δικαιωμάτων και ως προϋπόθεση ή οριοθέτηση της αυθυπέμβασης του ατόμου -της ελευθερίας του υποκειμένου να υπερβεί συνειδητά τη δικαιωματική του κατοχύρωση για χάρη της σχέσης, της διαπροσωπικής κοινωνίας».

[34] Ο συγγραφέας, βέβαια, στέκεται στην κρίση στο εσωτερικό του (δυτικού) συστήματος, ενώ το δσα ασχολείται κυρίως με το αντίκτυπο αυτής της παθολογίας στον αναπτυσσόμενο κόσμο. Και οι δύο οπτικές, όμως, είναι εμφανώς αλληλένδετες και μπορούν να θεωρηθούν ως παρόμοια κριτική σε διαφορετικούς απλώς χώρους.

[35] Βλ. σελ. 210-213: «...η αφομοίωση του κράτους από την οικονομία είναι το φαινόμενο που κυριαρχεί...Δεν αμφισβητείται ο ρόλος του κράτους για την προστασία...των δικαιωμάτων...Όμως οι συνέπειες της κρατικής υποταγής στις οικονομικές προτεραιότητες μοιάζει να έχουν υπονομεύσει ή και εξαλείψει τους στόχους στους οποίους απέβλεπε η λογική των δικαιωμάτων»

[36] π.χ. το οικολογικό πρόβλημα αντιμετωπίζεται με την ίδια λογική που το δημιούργησε. "Η απανθρωπία του δικαιώματος", ό.π. σελ. 54-55.

[37] Ibid, σελ. 74.

[38] Ibid, σελ. 182-183, 215. Το από αποτέλεσμα των παραπάνω στην καθημερινότητα είναι η κυριαρχία του φτηνού τηλεοπτικού θεάματος και η παθολογική σχέση του ατόμου μαζί του (σελ. 235).

[39] Ibid, σελ. 7, 15-24.

[40] Πολλή κριτική έχει ασκηθεί για τον έντονο ατομοκεντρισμό των α.δ. από πολλές πλευρές. Ενδεικτικά βλ. Tracy Higgins, ό.π. σημ. 2, σελ. 230-231, με σχετικές παραπομπές.

[41] Ibid, σελ. 47, 68. Ο συγγραφέας θεωρεί ότι τα δύο αυτά χαρακτηριστικά των α.δ., η εξατομίκευση και η εκνομίκευση, στην -αρχικά πετυχημένη- προσπάθειά τους να ξεπεράσουν τη μεσαιωνική λογική και πρακτική, τελικά ορίστηκαν στον πυρήνα τους από αυτήν και οδηγήθηκαν σε αδιέξοδα κατά την αντιμετώπιση π.χ. των σύγχρονων προβλημάτων.

[42] Θυμίζουμε τον θεμελιώδη ρόλο που η «συμμετοχή» καλείται να διαδραματίσει στην πραγματοποίηση του δσα.

[43] «Η απανθρωπία του δικαιώματος», ό.π., σελ. 94-95.

[44] Πρβλ. αντίστοιχες σκέψεις που γίνανε με αφορμή τη συζήτηση για το δσα, π.χ. Mohammed Bedjaoui, "Some Unorthodox Reflections on the RtD", στο "International Law of Development: Comparative Perspectives", edited by Francis Snyder and Peter Slinn, Abingdon, Oxon 1987, σελ. 144, όπου αναφέρει ότι: «σε αυτήν την εποχή της επίπονης μετάβασης είναι επιτακτικό η ανθρωπότητα να...έχει για οδηγό της τον πυρσό της Αντιγόνης, της οποίας...το ελεύθερο πνεύμα φωτίζει τους αιώνες με την ηχώ του σε κάθε καρδιά: «Γεννήθηκα για να αγαπώ και όχι για να μισώ».

[45] Ανιχνεύοντας καθαρότερα, πλέον, τις ομοιότητες με την θεωρητική βάση του δσα.

[46] «Η απανθρωπία του δικαιώματος», ό.π., σελ. 186.

[47] Γεγονός που με μορφή χιονοστιβάδας απειλεί και τον αναπτυσσόμενο κόσμο, όπως φάνηκε και από την οικονομική κρίση του Αυγούστου-Σεπτεμβρίου του 1998. Η προτεινόμενη, λοιπόν, μεταβολή του τρόπου λειτουργίας του διεθνούς οικονομικού

συστήματος από το δσα και του σύγχρονου τρόπου ζωής από τον συγγραφέα της «απανθρωπίας του δικαιώματος» προστατεύει τελικά τα ζωτικά συμφέροντα του ίδιου του αναπτυγμένου κόσμου.

[48] Την οποία έχουν διαγνώσει και πολλοί δυτικοί μελετητές, ανάμεσα στους οποίους και ο Samuel Huntington στο έργο του “The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order”, S.P. Huntington, (ed) Simon and Schuster, New York 1996.

[49] Επαναλαμβάνουμε τα λόγια του έλληνα συγγραφέα (σελ. 119): «Ό,τι συνιστά...αυτοπαράδοση και αυτοπροσφορά...είναι ζωή. Ενώ κάθε εμμονή στην ατομικότητα...είναι άρνηση της ύπαρξης και θάνατος». Μπορεί, κατά συνέπεια, τα προτεινόμενα μέτρα να φαντάζουν ουτοπικά με τα μέτρα του σημερινού κόσμου, όμως θα πρέπει να εξετάσουμε μήπως αυτός ο κόσμος καταρρέει γύρω μας και μέσα μας και, συνεπώς, είναι επιτακτική ανάγκη η έξοδος από αυτόν.

[50] «Η απανθρωπία του δικαιώματος», ό.π., σελ. 249. Αντίθετα με το δσα, ο συγγραφέας διαβλέπει πως «θα πρέπει να προηγηθεί, για μακρό ίσως διάστημα, μια γενικευμένη επίγνωση ανεπάρκειας», ενώ θεωρεί πιθανή τη «γένεση καινούργιων μορφωμάτων συλλογικότητας και ιεράρχησης αναγκών» μόνο όταν «η βίωση του κενού...αρχίσει να κοινωνείται ως στοιχείο αναζητήσεων (και όχι μόνο αποδόμησης ιδεολογικών ψευδαισθήσεων)». Είναι φανερό ότι στόχος του συγγραφέα δεν είναι να αρθρώσει μια πολιτικά και νομικά άρτια πρόταση, παρά μόνο να καταδείξει την αστοχία και τα αδιέξοδα της σημερινής κατευθυντήριας γραμμής των α.δ. και να υποδείξει τις γενικές αρχές για τη χάραξη μιας άλλης.

[51] Παναγιώτη Κονδύλη: «Πλανητική Πολιτική Μετά τον Ψυχρό Πόλεμο», εκδόσεις Θεμέλιο, 1992, σελ. 51: «...η Κίνα παραμένει με πλήρη αυτοπεποίθηση μόνιμο μέλος του Συμβουλίου Ασφαλείας και συνεργάζεται εκεί με τις ίδιες εκείνες Δυνάμεις, οι οποίες της επιβάλλουν ή απειλούν να της επιβάλουν οικονομικές κυρώσεις λόγω παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων...ούτε οι ΗΠΑ τιμωρήθηκαν ποτέ από κανέναν για τα παραστρατήματά τους στον χώρο του διεθνούς δικαίου. Η αντίστροφη περίπτωση, κατά την οποία με πρωτοβουλία και με την ισχύ μιας μεγάλης Δύναμης θα σωφρονιζόταν μια μικρή σύμφωνα με τη λογική των α.δ., δεν αποδεικνύει το παραμικρό...Ο επιλεκτικός τους χειρισμός...αναγκαστικά θα γεννήσει διπλοπροσωπία και σύγχυση...»

[52] Ibid, σελ. 125-126, όπου επίσης αναφέρει: «Πρέπει να επισημάνουμε emphaticά ότι αυταπατάται όποιος τυχόν πιστεύει πως η ονομαστική αξία των ιδεών μπορεί να εμποδίσει την πολεμική τους χρήση. Αν ήταν έτσι, τότε δεν θα είχαν γίνει ποτέ πόλεμοι ανάμεσα σε έθνη που όλα τους ενστερνίζονται ειλικρινά τη θρησκεία της αγάπης».

[53] Ο Κονδύλης (ό.π., σελ. 126) τονίζει: «Ανθρώπινα δικαιώματα, δηλ. δικαιώματα που οι άνθρωποι κατέχουν απλώς και μόνον επειδή κατέχουν την ανθρώπινη ιδιότητα, έχουν χειροπιαστή έννοια και υπόσταση μονάχα αν μπορούν να τα απολαύσουν πάνω σ’ ολόκληρη τη γη...όλοι οι άνθρωποι...»

[54] Νόαμ Τσόμσκυ: «Παλιές και Νέες Τάξεις Πραγμάτων», εκδόσεις Νέα Σύνορα-Λιβάνη, 1996, όπου αναφερόμενος στο παράδειγμα της Ινδίας στις σελ. 266-273, μεταξύ άλλων σημειώνει: «Την εποχή της βρετανικής κατάκτησης η Ινδία μπορούσε άνετα να συγκριθεί με την Αγγλία ως προς τη βιομηχανική ανάπτυξη. Ο κατακτητής, ωστόσο, συνέχισε να αναπτύσσεται, ενώ η ινδική βιομηχανία καταστράφηκε από βρετανικές ρυθμίσεις και αναμειξεις...τα μέτρα αυτά είναι που έδωσαν τη δυνατότητα στα εργοστάσια του Πέισλι και του Μάντσεστερ να συνεχίσουν να δουλεύουν. Η επιβίωσή τους οφείλεται στη θυσία των Ινδών βιοτεχνών...Τον 19^ο αιώνα, η Ινδία κάλυπτε περισσότερα από τα δύο πέμπτα του βρετανικού εμπορικού ελλείμματος, παρέχοντας αγορά στους βρετανούς κατασκευαστές, εξασφαλίζοντας άντρες στα κατακτητικά στρατεύματα της Αγγλίας...και παράγοντας, τέλος, το όπιο, το βασικό προϊόν εμπορίου μεταξύ Βρετανίας και Κίνας...»

[55] Immanuel Wallerstein: “The World-System After the Cold War”, Journal of Peace Research, vol. 30, no.1, 1993, σελ. 1-6.

[56] Π. Κονδύλης, ό.π., σελ. 127: «Ο οικουμενισμός των α.δ. πρωτοχρησιμοποιήθηκε από τη Δύση, όμως βρίσκει προοδευτικά ευμενή αποδοχή και συνηγόρους στις φτωχές χώρες της Ανατολής και του Νότου, οι οποίες, όπως είναι ευνόητο, τον βλέπουν ως ευπρόσδεκτο μέσο προκειμένου να προβάλλουν τις αξιώσεις τους ως προς την κατανομή του παγκόσμιου πλούτου και των παγκόσμιων πόρων».

[57] Ανάπτυξη με την τρέχουσα του όρου έννοια, την οποία η αρχική θεωρητική βάση του δσα είχε καταδείξει ως πρόξενο των σημερινών αδιεξόδων και στην παγίδα της οποίας φαίνεται πως έπεσε τελικά το δσα, με αποτέλεσμα να χάσει την αρχική του δυναμική, να απομακρυνθεί από την αρχική του πρόταση για ουσιαστική αλλαγή όλης της δομής των α.δ. και να καταλήξει ένα συνηθισμένο, υλιστικό α.δ. συγκρουσιακής φύσης. Βλ. Π. Κονδύλη, ό.π., σελ. 129: «Αν τώρα τα α.δ. ερμηνευτούν υλικά και συνδεθούν με καταναλωτικές απαιτήσεις, τότε θα πρέπει να έρθουν σε σύγκρουση...δηλ. θα μεταβληθούν αναγκαστικά σε όπλα μέσα στον αγώνα κατανομής των αγαθών...θα γεννηθεί σίγουρα μια αντιπαράθεση, κατά την οποία θα έρθουν σε σύγκρουση τα α.δ. των μεν με τα α.δ. των δε».

[58] αλληλεγγύη, ανάπτυξη, καθαρό περιβάλλον, ειρήνη, βοήθεια, τέλος-τέλος ευτυχία και αγάπη.

[59] Είναι φανερό ότι η λογική της εκνομίκευσης φτάνει στα ακραία της όρια και καταφανώς καταρρέει στην προσπάθειά της να επιβάλει με νόμους τους στόχους των α.δ. τρίτης γενιάς

* Το Civilitas.GR και ο «ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ» προτίθενται να απομακρύνουν το κείμενο αυτό από την Ιστοσελίδα τους, εάν η αναδημοσίευσή του προσβάλλει κεκτημένα πνευματικά ή εμπορικά δικαιώματα (info@civilitas.gr)